

Rad u svetu bez rasta

Article by Riccardo Mastini

February 18, 2021

Opsesija ekonomskim rastom proizvela je rast BDP-a proporcionalan ubrzanom ugrožavanju životne sredine. Kako se sve više približavamo planetarnim granicama ili ih čak i prelazimo, takav model ne može biti održiv. Rikardo Mastini [Ricardo Mastini] objašnjava kako koncept *zagarantovanog zaposlenja* može otvoriti nove mogućnosti za održiv model ekonomije.

Još od nastanka kapitalizma, tržišne ekonomije su produktivnost postavljale visoko na lestvici prioriteta. Kontinualna unapređenja tehnologije usmerena ka povećanju produktivnosti vodila su uvećanju količine proizvoda spram iste količine radne snage. Međutim, ove su promene zapravo istovremeno značile i da je manje ljudi potrebno za proizvodnju iste količine dobara i usluga svake godine. Sve dok se ekonomija širi dovoljno brzo u odnosu na rast produktivnosti radne snage, nema problema. Ali ako ekonomija ne raste, ljude gube posao.

Stoga je u ovom sistemu ekonomski rast bio neophodan samo kako bi sprečio masovnu nezaposlenost. Zajednice i političari koji ih predstavljaju slave izgradnje novih fabrika, ne toliko zbog povećanja ponude određenog proizvoda, već zbog zaposlenja koje te fabrike obećavaju. Zapravo, čini se da mi u velikoj meri proizvodimo dobra i usluge kako bismo ljude održavali zaposlenim, a ne kako bismo odgovorili na njihove potrebe.

Ali šta ako bi se ekonomski rast usporio, a onda i zaustavio u bliskoj budućnosti? Više od pola veka „propagande rasta“ koja podržava dogmu da je težnja beskonačnom rastu moguća i poželjna, može učiniti da ovakvo pitanje zvuči začudno. Međutim, sada već postoje ubedljivi dokazi da rast BDP-a više nije moguće razdvojiti od povećanja potrošnje prirodnih resursa i energije, a naša nemilosrdna pljačka bogatstava Zemlje već je dostigla neodrživi nivo, sa prekoračenjem nekoliko planetarnih granica.

Vreme je za odlučno pokretanje javne rasprave o tome da li zaista želimo da nastavimo uporno da jurimo za ekonomskim rastom, povezanim sa strašnim posledicama po zdravlje planete, samo kako bi ljudi ostali zaposleni. Naspram toga, usvajanje koncepta ekonomske politike poznatog kao *zagarantovano zaposlenje* moglo bi osigurati punu zaposlenost, dok naše društvo istovremeno prelazi na ekonomiju koja više ne raste. Pri tome, sve ovo je moguće bez žrtvovanja dobara i usluga potrebnih za pravičan i održiv prosperitet.

Potreba za planiranim ekonomskim odrastom

Ideja *odrasta* odgovara na nerešivu kontradikciju između imperativa rasta u kapitalizmu i održivosti na ograničenoj planeti. *Odrast* se definiše kao pravedno smanjivanje proizvodnje i potrošnje koje će smanjiti društvenu ekstrakciju energije i sirovina, kao i stvaranje otpada. Šire gledano, *odrast* podrazumeva ukidanje ekonomskog rasta kao društvenog cilja. Umesto toga, odrast nudi novi pravac razvoja društva, sasvim drugačiji od onog koji danas živimo – onaj koji prednost daje održivom nivou blagostanja za sve građane, naspram uvećanju bogatstva nekolicine.

Zapravo, čini se da mi u velikoj meri proizvodimo dobra i

*usluge kako bismo ljude održavali zaposlenim, a ne kako
bismo odgovorili na njihove potrebe.*

Prvi korak na tom putu zahteva razdvajanje zaposlenosti od ekonomskog rasta. To je od suštinskog značaja, zbog toga što su promene na tržištu rada direktno povezane sa time koliko je koncept odrasta prijemčiv građanima koji su već izloženi pretnjama da će ih politike održivosti koje ugrožavaju ekonomski rast ostaviti bez posla.

Dugoročno bi zagovornici odrasta morali da ulažu napore da promene ovakav odnos šire populacije prema poslu, te da ga transformišu u razumevanje samopoštovanja kao nečeg što nije direktno povezano sa sposobnošću da se zaradi novac plaćenim radom. Mehanizam univerzalnog osnovnog dohotka (UOD) mogao bi biti jedan od načina da se tako nešto postigne. Uz to, UOD bi težnju punoj zaposlenosti učinio suvišnom, zbog toga što bi ljudi imali obezbeđenu egzistenciju bez obzira da li su angažovani za nadnicu ili ne.

Međutim, kako tvrdi ekološki ekonomista Blejk Alkot [Blake Alcott], rad ipak ostaje suštinska vrednost našeg društva i treba da ostane naša polazna osnova. Preostao je još vrlo ograničen broj godina da se birači jasno opredele za kontrolisani, pravedni prelaz na ekonomiju manjeg obima. Vremenski okvir je takav da čak i ne možemo čekati da se stavovi i vrednosti dubinski promene. *Zagarantovano zaposlenje* je hitno potrebna intervencija, ukoliko želimo da sačuvamo blagostanje ljudi, dok istovremeno obuzdavamo ekološku katastrofu vođenu ekonomskim sistemom koji se oslanja na stalni rast BDP-a.

Država kao poslodavac u krajnjem slučaju

Zagarantovano zaposlenje podrazumeva da država preuzme ulogu poslodavca, obezbeđivanjem neophodnih sredstava za pakete zarada i naknada svima onima koji žele i mogu da rade. Odgovor na uobičajeno pitanje izvora finansiranja jedne ovakve mere upućuje na tzv. Modernu monetarnu teoriju [Modern Monetary Theory]. Ova makroekonomska teorija opisuje moderne ekonomije u kojima je nacionalna valuta fiat novac koji uspostavlja i proizvodi vlada. Ključni uvid Moderne monetarne teorije je da suverena vlada zapravo ima monopol nad proizvodnjom sopstvene valute, te ima neograničeni kapacitet da plati sve ono što želi da kupi, kao i da izvrši sva obećana buduća plaćanja. Tako jedna od stvari koju vlada može da želi da kupi jeste i „neaktivna radna snaga“, odnosno potencijalni radnici koji ne mogu da nađu posao ni u jednom drugom sektoru.

*Nivo zarada i naknada koje obezbeđuje zagarantovano
zaposlenje služio bi kao referentan za celu ekonomiju.*

U ulozi poslodavca, vlada bi povećala uticaj na izbor vrste roba i usluga koje se proizvode u okviru nacionalne ekonomije. U knjizi “Odrast: pojmovnik za novu eru”, ekonomista Brendon Anti [Brandon Unti] tvrdi da *zagarantovano zaposlenje* može ponuditi podršku u transformaciji od postojećih ekološki i socijalno destruktivnih oblika proizvodnje ka sistemu organizovanom oko zadovoljavanja osnovnih socijalnih i ekoloških potreba.

Najpotentnija karakteristika mere *zagarantovanog zaposlenja* je to što ona nije uslovljena profitom, te otvara mogućnost ljudima da zarađuju za život van sfere akumulacije kapitala. S obzirom da radni angažman obezbeđen kroz *zagarantovano zaposlenje* uključuje proizvodnju za upotrebu, a ne razmenu, može se usmeriti ka ekološki održivim projektima i metodama proizvodnje koje privatni sektor neće i ne može da primenjuje. Radnici koji imaju *zagarantovano zaposlenje* mogu raditi na bilo čemu što je demokratski usvojeno kao društvena vrednost, što onda potencijalno može proširiti i naše razumevanje rada, tako da uključi i delatnosti poput brige o starijim osobama, unapređenje uslova stanovanja i drugih usluga u i za zajednicu. Kao takvo, *zagarantovano zaposlenje* predstavlja otvorenu političku alatku koja može dopuniti, podržati ili uključiti i bilo koju drugom predloženu meru unutar

odраста.

Ekološki argument za smanjenje produktivnosti

Zagarantovano zaposlenje takođe će poboljšati i uslove rada u privatnom sektoru. Uz stalno otvorenu mogućnost za radnike u privatnom sektoru da promene posao i počnu da rade za državu, privatni poslodavci bili bi prisiljeni da obezbede platu, doprinose i uslove rada u najmanju ruku jednake onima koje nudi država. Nivo zarada i naknada koje obezbeđuje *zagarantovano zaposlenje* služio bi kao referentan za celu ekonomiju. Nadalje, država bi takođe mogla da iskoristi *zagarantovano zaposlenje* kao mehanizam skraćivanja radne nedelje. Naime, država bi mogla da proglasi četvorodnevnu radnu nedelju i na taj način izvrši pritisak na privatne poslodavce da slede njen primer. Ovakav pristup bi dalje olakšao i postizanje pune zaposlenosti u ekonomiji odrasta – u cilju postizanja stanja u kom svi imaju posao unutar ekonomije koja ne raste, neophodno je da se radi manje sati nedeljno, kao i da se rad preraspodeli na više ljudi.

*To jednostavno ne može da na ovaj način nastavi, a uz to,
barem u slučaju razvijenih ekonomija, u velikom delu nad
rast BDP-a zapravo samo čini siromašnjima.*

Zagarantovano zaposlenje bi takođe bilo korisna strategija za smanjenje produktivnosti. Kao što tvrdi Anti, premda niska produktivnost nikako ne može biti prihvatljiva ekonomistima, *zagarantovano zaposlenje* je zapravo namenjeno poboljšanju života ljudi, a ne povećanju proizvodnje. Cilj smanjenja produktivnosti proizlazi iz pretpostavke da je rezultat proizvodnje dobar pokazatelj društvene potrošnje energije i sirovina.

Ipak, očigledno je da smanjenje produktivnosti nije poželjno u svim sektorima proizvodnje. U svakom sektoru gde se društveno korisna dobra i usluge proizvode na održiv način, visoka produktivnost je čak poželjna. Pored toga, visoka produktivnost može biti korisna i u svakoj situaciji u kojoj se smanjuje vreme potrebno za izvršavanje nekog teškog zadatka, bez potrebe za povećanjem proizvodnje.

Konačno, smanjenje produktivnosti ne znači da se neke tehnologije nužno moraju napustiti. To je moguće ostvariti u bilo kojoj postojećoj proizvodnoj liniji i smanjenjem dinamike proizvodnje ili dužine radnog dana. Niska produktivnost takođe može biti u skladu i sa povećanjem kvaliteta i trajnosti proizvoda. Ako je, naime, rad kroz *zagarantovano zaposlenje* usmeren na najbolji, a ne najveći učinak, možemo produžiti životni vek onoga što proizvodimo, a uz to, trajnija dobra se troše sporije. Društvo bi, dakle, moglo da troši manje, a da i dalje održava isti fond korisnih dobara, koji bi se jednostavno upotrebljavao tokom dužeg perioda.

Ekonomija brige, zanata i kulture

Postoje sektori ekonomije u kojima trka za rastom produktivnosti baš nikako nema smisla. Kao što tvrdi ekonomista Tim Džekson [Jackson], određene vrste rada su inherentno zavisne od količine vremena i pažnje koje se ulažu. Profesije povezane sa brigom su dobar primer, poput medicine, socijalnog rada i obrazovanja.

Vreme provedeno u ovim profesijama direktno utiče na poboljšanje kvaliteta naših života. Učiniti ih “efikasnijim”, nakon određene granice, nije poželjno. Kakav je smisao tražiti od naših nastavnika da predaju sve brojnijim razredima? Ili da naši lekari leče sve više i više pacijenata na sat? Briga jednog čoveka o drugom predstavlja ‘robu’ koju mašine ne mogu isporučiti, a kvalitet te brige često u potpunosti počiva na količini i trajanju pažnje koju jedna osoba poklanja drugoj. Sâm pomnjanje smanjenja uloženog vremena u ovakvom radu znači sasvim pogrešno razumeti njegovu vrednost.

Slično je sa zanatom. Trajna vrednost zanatski izrađene robe proizlazi iz preciznosti i detalja u njihovom stvaranju. Isto se može reći i za sektor kulture – vreme provedeno u vežbanju, usavršavanju i izvođenju obezbeđuje umetnosti njenu privlačnost. Šta bismo dobili ukoliko bismo tražili od jednog muzičara da svake godine određenu melodiju izvodi sve brže i brže? Ljudi često imaju osećaj blagostanja i zadovoljstva i kao proizvođači i kao potrošači takvih delatnosti. Naspram njih, teško se može tvrditi da drugi poslovi u kojima provodimo većinu naših života – ‘usrani poslovi’ [bullshit jobs] koje je teoretizovao antropolog Dejvid Greber [David Graeber], imaju sličan učinak.

Budući da se briga, zanatske ili kulturne delatnosti grade pre svega oko usluga koje ljudi nude, a ne od nemilosrdne proizvodnje materijalnih dobara, one pružaju šansu da ekonomiju učine ekološki održivijom. To su sektori koji bi upravo zbog toga trebalo da budu fokus politike *zagarantovanog zaposlenja*, jer ono što u našem društvu treba da ‘odrase’ jeste potrošnja energije i prirodnih resursa, a ne briga koju posvećujemo jedni drugima, zanatske veštine u kojima usavršavamo ono u čemu smo dobri ili kultura koju naša društva kolektivno stvaraju.

Robert Kenedi je svom govoru na Univerzitetu u Kansasu 1968. godine izjavio da BDP „meri sve, osim onoga što život čini vrednim“. Pedeset godina kasnije, građani imaju pravo da od svojih predstavnika očekuju da shvate i priznaju da je naš rast sve više ‘neekonomski’. Ekološki podobna dobra koja on stvara nikako ne nadoknađuju ekološke ‘štete’ koje uzrokuje. To jednostavno ne može da na ovaj način nastavi, a uz to, barem u slučaju razvijenih ekonomija, u velikom delu nad rast BDP-a zapravo samo čini siromašnijima. Imajući ovo na umu, krajnje je vreme da svi oni autentični progresivci u Evropi krenu u borbu za smislenu i ekološki održivu punu zaposlenost u svetu bez rasta.

Riccardo Mastini is a PhD candidate in Ecological Economics and Political Ecology in the Institute of Environmental Science and Technology at the Autonomous University of Barcelona. You can follow him on [Twitter](#) and [Facebook](#).

Published February 18, 2021

Article in Serbian

Translation available in English

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/rad-u-svetu-bez-rasta/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space. Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.